[8738824 procedures-teaching-listening-skills.html](https://doi.org/10.21565/241018738824) [Accessed 12 February 2018].

4. Valeeva R. A., Baykova O. V., Kusainov A. K. (2016), Foreign Language Professional Communicative Competence as a Component of the Academic Science Teacher's Professional Competence. *International Journal of Environmental and Science Education*, 11(3), pp. 173 – 183.

УДК 37.01:613/614

РОЗВИТОК ІДЕЙ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖЕННЯ В ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНОМУ КОНТЕКСТІ

Мельничук І. М., Шукатка О. В.

THE DEVELOPMENT OF THE IDEA OF HEALTH CARE IN THE HISTORICAL AND PEDAGOGICAL CONTEXT

Melnichuk Iryna, Shukatka Oksana

У статті здійснено ретроспективний аналіз розвитку ідей здоров'язбереження в історичному становленні людства та науковій спадщині провідних педагогів. Встановлено, що над розв'язанням проблеми збереження здоров'я працювали китайські, давньогрецькі, давньоримські, візантійські філософи і лікарі. Проаналізовано наукову спадщину Я. Коменського, І. Песталоцці, К. Ушинського, А. Макаренка, В. Сухомлинського щодо деталізації авторського бачення створення здоров'язбережувального середовища у навчальних закладах.

Ключові слова: здоров'язбереження, ідеї, студенти, здоров'я, майбутні фахівці, освіта.

A retrospective analysis of the development of health care ideas in the historical development of mankind and the scientific heritage of leading teachers has been presented in the article. It is concluded that the systematization of knowledge about the preservation of human health was initiated even in the era of the slave system (IV millennium BC - V century AD). It has been established that Chinese, ancient Greek, Roman, Byzantine philosophers and doctors worked on solving the problem of preserving health.

The effective system of physical improvement of youth and training of a healthy generation of Kievan Rus, the economic and military problems of which resulted in high requirements to the health and physical abilities of the person, and therefore, demanded observance of the appropriate way of life has been investigated. The system of physical improvement and maintenance of health that existed in Zaporizhzhya Sich has been analyzed. The scientific heritage of Y. Komensky, I. Pestalozzi, K. Ushinsky, A. Makarenko, V. Sukhomlynskyi concerning the author's vision of creating a health-preserving environment in educational institutions has been summarized in details. The innovativeness and specificity of the educational system of A. Makarenko, which is celebrated with a scientific character and has a unique character: the unity of education and the life of the child, has been established. The scientific-pedagogical heritage of Y. Komensky has been studied. A huge layer of knowledge about the person: anatomy and physiology, psychology, the influence of social factors and the environment on the health of children and adolescents, the importance of rational organization of the educational process, the basis of nutrition, sanitary requirements for clothing and housing, school equipment, prevention diseases and so on has been learned and creatively grounded by the researcher. The peculiarity of K. Ushinsky's views on health and formation of a healthy lifestyle of children and adolescents has been found out.

Keywords: healthcare, ideas, students, health, future specialists, education.

Діяльність людства, спрямована на збереження здоров'я, розпочалася ще в первіснообщинний період, коли все було підпорядковане одній меті – забезпеченню умов існування. У цей час люди свою беззахисність перед стихіями природи, стан свого здоров'я, успіхи й невдачі під час полювання пов'язували з певним божеством, амулетом тощо [1, с. 66]. Фізична підготовка використовувалася людьми в усталених на той час формах: активних рухів під час полювання, бігу, боротьби й обрядових танців. Одночасно людина вивчала закони природи, дію трав на організм людини, відзначала взаємозв'язок впливу чинників навколишнього середовища на своє здоров'я [2, с. 147]. Знання про збереження здоров'я передавалися від покоління до покоління у вигляді розповідей, повчань.

Різні аспекти вивчення проблеми здоров'язбереження, ґрунтовні дослідження здоров'я молоді знайшли втілення в роботах вітчизняних і зарубіжних науковців: філософів та культурологів (В. Климова), психологів (А. Маслоу), медиків (М. Амосов), педагогів (Н. Белікова, О. Дубогай, В. Зайцев, Т. Круцевич, Ю. Лисицин, С. Серіков, О. Тімушкин), валеологів (Г. Апанасенко, Т. Бойченко, І. Брехман, В. Войтенко, В. Петленко) та ін. Вагомий внесок у розвиток концептуальних засад вирішення проблеми ведення здорового способу життя порушують багато дослідників, зокрема: Г. Бевз, В. Бобрицька, П. Виноградов, І. Герасимова, В. Глушко, Н. Завидівська, Б. Зисманов, Т. Кириченко, В. Оржеховська, Р. Расвський, Л. Сущенко та ін. Проблема формування ціннісного ставлення до здоров'я та відповідної орієнтованості на нього була предметом наукових розвідок Т. Белинської, Ф. Блюхера, Є. Жданової, С. Закопайло, С. Лапаєнко, З. Литвинової, О. Соколенко та ін.

Теоретичні передумови вирішення проблеми підвищення якості здоров'язбережувальної підготовки майбутніх фахівців відображені у фундаментальних дослідженнях: М. Безруких, М. Волчек, Н. Кайгородова, О. Клєстова, Н. Міллер, Т. Овчинникова, О. Підгорна, Г. Серіков, В. Сонькіна та ін. Науковці наголошують на необхідності розвитку мотивації здоров'язбереження (Д. Вікторов), формування здоров'язбережувальної компетентності (Д. Воронін) як засобу підвищення ефективності навчання (Є. Глебова), на основі використання педагогічного супроводу здоров'язбереження (Л. Дзодзикова), з обов'язковим створенням здоров'яорієнтованої системи підготовки фахівців (В. Ірхін). Поряд з цим проблема дослідження здоров'язбереження в історико-педагогічному контексті не стала предметом цілеспрямованих наукових пошуків. Однак знаходимо деякі напрацювання щодо визначення історичних віх розвитку здоров'язбережувальної освіти у напрацюваннях Н. Башавець, В. Борбрицької, Д. Вороніна та ін.

В епоху рабовласницького ладу (IV тисячоліття до н.е. – V століття н.е.) було започатковано систематизацію знань про збереження здоров'я людини. Над розв'язанням цієї проблеми працювали філософи, вчені й лікарі. Люди активно шукали й знаходили способи збереження здоров'я [4, с. 25]. Підтвердженням того є посібник зі здоров'я, що дійшов до нас, – китайська книга «Кун-фу» (близько 2696 р. до н.е.); пам'ятка індійської маловідомої епохи – збірник трактатів «Аюр-Веда-Гараки» (1800 років до н.е.); праці давньогрецького лікаря Гіппократа (460-336 р. до н.е.) і видатного лікаря Сходу, філософа й поета Ібн-Сіні (Авіценни, 980-1037 р.).

Серед античних учених виділяється також грецький учений-філософ Епікур (341-270 до н. е.), який вбачав сенс життя людини в досягненні земного щастя, визначив його як духовну й тілесну гармонію. Так, на думку Епікура, метою життя людини має бути відсутність страждань, здоров'я тіла й стан безтурботності духу. Ці ідеї знайшли відображення в працях філософів і лікарів Стародавнього Риму, Візантії, Сходу, зокрема, в староіндійській Аюрведі, давній китайській медико-філософській концепції про «їнь» і «янь», в основах тибетської філософії й медицини «Чжуд-ші».

Систематизував, зіставив і об'єднав філософію Аристотеля, дослідження Гіппократа, Клавдія, Галена та інших стародавніх лікарів у цілісну систему, детерміновану кліматичними, соціологічними і культурно-побутовими особливостями східних держав,

середньовічний учений, лікар і проповідник Абу-Алі Ібн Сіна (Авіценна, 980-1037 рр.). Специфічними рисами його медичної спадщини є ідеї про толерантні, гуманні стосунки між людьми, а також те, що він звернув увагу на взаємозумовленість соматичного і психічного здоров'я і пропонував дбати як про здоров'я тіла, так і про здоров'я душі. Свою систему поглядів на здоров'я і його збереження Авіценна виклав у праці «Канон лікарської науки», що є найбільшим трактатом середньовіччя з теоретичної і клінічної медицини та гігієни.

Мала свою ефективну систему фізичного вдосконалення молоді й підготовки здорового покоління Київська Русь, господарські й військові проблеми якої зумовлювали високі вимоги до здоров'я та фізичних можливостей людини, а отже, й вимагали дотримання відповідного способу життя. Ця система мала такі складові: фізичне виховання в сім'ї; військово-фізичне виховання в побуті; військово-фізичний вишкіл у княжому війську; військово-фізичне виховання в освітніх закладах. До форм та засобів військово-фізичного виховання молоді належали: народні ігри та забави; народні та бойові танці; національні види боротьби; фізичні вправи змагального характеру тощо. Система забезпечувала до кінця XIII століття ефективну фізичну підготовку молоді й дотримання здорового способу життя [5, с. 10-11].

Своя система фізичного вдосконалення і підтримання здоров'я існувала в Запорозькій Січі. Запорожці розробили досить ефективні спеціальні фізичні й психофізичні вправи, спрямовані на самопізнання, саморозвиток, тілесне та психофізичне вдосконалення. Систематичне виконання фізичних вправ, вправління в різних видах боротьби і козацького двобою, специфічні дихальні вправи, ефективна система загартовувальних процедур (відомо, що козаки, незважаючи на пору року, щодня купалися в річці) виховували стійких воїнів, здатних терпіти голод, спрагу, спеку і холод. Питаннями фізичного виховання і вдосконалення характеризувалася й козацька педагогіка. Кодекс лицарської честі, якого дотримувалися молоді козаки, вимагав, щоб вони цілеспрямовано й систематично розвивали фізичні та духовні сили, зокрема, непохитну силу волі й незламну силу духу, підвищували можливості свого організму, займалися самопізнанням і самовдосконаленням.

У період пізнього середньовіччя, коли наука стала на шлях відродження, в Європі з'явилися нові підходи до розв'язання проблеми збереження здоров'я. Одними з перших почали використовувати у своїх працях дослідження природознавства для обґрунтування матеріалістичних уявлень про організм та його захворювання філософи Б. Спіноза, Ф. Бекон, Ж. Ламетрі та ін. Зокрема, Б. Спіноза, спираючись на дослідження природознавства, заявляв, що людина – частина природи, душа її – спосіб мислення, тіло – спосіб існування. На його думку, воля збігається з розумом, усі дії людини складають сплетіння універсальної світової детермінації.

Значний внесок у розробку цієї проблеми, як підсумовує Д. Воронін, зробив англійський педагог Д. Локк (1632-1704), який розробив систему підготовки джентльмена. Він уважав, що дітей змалку слід фізично загартовувати й привчати долати втому, незгоди, нестатки. Їх не треба занадто тепло вдягати, вони повинні взимку і влітку ходити з непокритою головою, в простому й зручному одязі. Їм рекомендувалося купатися за будь-якої погоди й більше перебувати на свіжому повітрі. Найважливішою умовою доброго здоров'я, на думку Д. Локка, є регулярний і тривалий сон. Діти мають спати на твердому ліжку, бо воно зміцнює тіло, а м'яке розбещує його; вони повинні рано прокидатися й відразу вставати, а не вилежуватися. Така система виховання, вважав Д. Локк, є необхідною умовою створення «здорового духу в здоровому тілі» [3, с. 16].

Прихильником урахування вікових особливостей у виховній роботі з дітьми від двох до дванадцяти років був французький просвітитель і педагог Жан-Жак Руссо (1712-1778). Він уважав, що дітям слід давати більше свободи, щоб вони бігали, стрибали, пустували, грались і діяли, перебуваючи в постійному русі. Це сприятиме їхньому фізичному розвитку та зміцненню здоров'я. Увівши в широкий педагогічний обіг поняття «природне виховання», Ж.-Ж. Руссо висунув ідею виховання, яке збігається з природним розвитком дитини.

Природа, на думку Ж.-Ж. Руссо, вимагає, щоб розумовому розвитку передував розвиток фізичних сил і органів чуття. Знаючи це, вихователь повинен допомагати природі, забезпечуючи дитині можливість вільно рухатися, гратися й самостійно розвиватися. Теорія природного виховання свого часу відіграла прогресивну роль у підготовці здорового покоління.

Наприкінці XIX – на початку XX ст. в педагогічній науці виникають ідеї про необхідність фізичного виховання підростаючого покоління засобами природознавства, про практичне значення гігієнічної освіти у формуванні понять, умінь і навичок щодо збереження здоров'я. Ці ідеї реалізуються в навчальних посібниках і підручниках. Узагальнення творчих здобутків всесвітньо визнаних фундаторів педагогіки дало змогу встановити, що найбільш глибоко окреслені питання висвітлюються в науково-теоретичних і методичних працях Я. Коменського, І. Песталоцці, К. Ушинського, А. Макаренка, В. Сухомлинського та ін.

Новаторство і специфіка виховної системи А. Макаренка, що визначають її науковість та унікальний характер, полягають в єдності виховання і життя дитини. Важливим засобом формування здорового способу життя А. Макаренко вважав залучення вихованців до діяльності, яка утверджувала загальнолюдські позиції у ставленні до свого здоров'я як великої цінності. Узагальнюючи теоретичну і практичну спадщину А. Макаренка, зазначимо, що педагог розробив та успішно апробував дієвий механізм виховного впливу на дітей, що спонукав їх до здорового способу життя, дотримання норм суспільного проживання, охайності і чистоти. Основою реалізації цього механізму були такі прийоми: адміністративні (перевірка чистоти приміщень, індивідуальний догляд за тілом, одягом тощо); змагання між загонами (точне врахування всіх санітарних порушень стану загальних приміщень, класів, спалень, ліжок); заохочення (видача додаткових побутових меблів, квітів тощо); покарання (за рішенням загальних зборів комунарів). У розумінні А. Макаренка здоровий спосіб життя є умовою і результатом виховної роботи.

Вивчення науково-педагогічної спадщини Я. Коменського переконує в тому, що вчений пізнав і творчо осмислив величезний пласт знань про людину: анатомію і фізіологію, психологію, вплив соціальних чинників і довкілля на здоров'я дітей і підлітків, значення раціональної організації навчального процесу, основи харчування, санітарні вимоги до одягу і житла, обладнання школи, профілактику захворювань тощо.

Численні приклади зацікавленого ставлення до здоров'я дитини і шляхів його формування знаходимо також у педагогічній і літературній спадщині визначного педагога-мислителя XVIII – XIX ст. Й. Песталоцці, що містить як теоретичні положення загальної дидактики, так і опис методик гігієнічного, фізичного та морального виховання молодого покоління. Збереження і зміцнення здоров'я дітей, працелюбство, моральні якості людини Й. Песталоцці розглядав у єдиному виховному процесі через призму природовідповідного виховання молодого покоління. На його глибоке переконання, «навчальні заклади не повинні шкідливо впливати на здоров'я студентів (учнів)» [6, с. 135].

Досліджуючи науково-педагогічну спадщину К. Ушинського, ми намагалися з'ясувати своєрідність поглядів ученого на проблему здоров'я і формування здорового способу життя дітей і підлітків. Так, на нашу думку, особливою заслугою видатного педагога є наукове розроблення теорії і практики фізичного виховання як одного із складників здорового способу життя. Вивчивши досвід підготовки вчителів гімнастики в навчальних закладах Європи, К. Ушинський висловив низку власних міркувань щодо розв'язання основних завдань фізичного виховання і, надавши їм педагогічної спрямованості, визначив роль наук природничого циклу в їх реалізації: «У кожній педагогіці існує тепер відділ фізичного виховання, правила якого, щоб бути скільки можна позитивними, мають виводитися з широкого і глибокого знання анатомії, фізіології і патології» [7, с. 243].

Розглядаючи людину як єдине ціле, К. Ушинський встановив, що фізичний розвиток відбувається за умови активної діяльності організму і достатнього живлення тканин. Цей

біологічний процес відбувається, на його думку, як стихійно, так і цілеспрямовано. У першому випадку «неумисний» фізичний розвиток відбувається під впливом зовнішнього середовища (природа, сім'я, суспільство), а в другому – «умисне» фізичне виховання здійснюється під впливом педагога школи. «Правила цього впливу відповідно до цілей, для яких призначається організм людини, що росте, – писав К. Ушинський, – становлять один із розділів теорії мистецтва виховання, а саме виховання фізичне» [7, с. 75].

Продовжуючи аналіз поглядів К. Ушинського на проблеми здоров'я і механізми його збереження, звернемося до його фундаментальної праці «Педагогічна антропологія». У главі «Нервова система» цієї наукової роботи автор, осмислюючи фізіолого-психологічні закономірності розвитку дитини і результати власних спостережень, виокремив принципи «здорової медицини», в основі яких – встановлена педагогом залежність між харчуванням і станом нервової системи. Ця залежність була науково обґрунтована лише в ХХ ст., що й створило підґрунтя для розроблення методології нової науки – психодієтики. Учений рекомендував виключити з харчування дітей чай, каву, прянощі, оскільки ці продукти збуджують нервову систему. Таким чином, випередивши наукову думку на багато десятиліть, К. Ушинський започаткував основи оздоровчого харчування.

Теоретична спадщина і досвід класиків педагогіки не втратили своєї актуальності. Їх творче осмислення сприятиме віднайденню дієвих важелів у здійсненні науково обґрунтованого управління процесом підготовки бакалаврів природничих спеціальностей, створенню фундаменту для розроблення теорії і практики формування індивідуальних стратегій здоров'язбереження студентів цієї спеціальності засобами міждисциплінарної інтеграції.

Підсумовуючи сказане, зазначимо, що видатні дидактики підкреслювати дидактичний потенціал дисциплін природничого циклу у формуванні здорового способу життя молоді та формування індивідуальних стратегій здоров'язбереження. Це, в свою чергу, підкреслює актуальність наукової розвідки щодо визначення місця і ролі міждисциплінарної інтеграції у процесі формування індивідуальних стратегій здоров'язбереження майбутніх бакалаврів природничих спеціальностей, що є перспективами подальших розвідок у даному напрямку.

Список використаних джерел

1. Башавець Н. А. Теоретико-методичні засади формування культури здоров'язбереження як світоглядної орієнтації студентів вищих економічних навчальних закладів : дис.... доктора пед. наук : 13.00.04 / Наталія Андріївна Башавець. – Одеса, 2012. – 555 с.
2. Бобрицька В. І. Теоретичні і методичні основи формування здорового способу життя у майбутніх учителів у процесі вивчення природничих наук : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.04 / Бобрицька Валентина Іванівна. – К., 2006 – 480 с.
3. Воронін Д. Є. Формування здоров'язберігаючої компетентності студентів вищих навчальних закладів засобами фізичного виховання : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Воронін Дмитро Євгенович. – Херсон, 2006. – 225 с.
4. Мартинів О. М. Формування культури здоров'язбереження студентів економічних спеціальностей на засадах міждисциплінарної інтеграції : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Мартинів Олег Михайлович. – Тернопіль, 2015. – 274 с.
5. Окса М. М. Впровадження ідей козацької педагогіки в сучасній школі: монографія / М. М. Окса, А. В. Прянікова, Л. І. Кучина. – Мелітополь : 2001. – 60 с.
6. Песталотци И. Г. Избранные пед. соч.: в 3-х т. / под ред. М. Ф. Шабаевой. – М. : Изво АПН РСФСР, 1961. – Т. 1. – С. 135–178.
7. Ушинский К. Д. Избранные пед. соч. : в 2-х т. / под ред. А. И. Пискунова и др. – М. : Педагогика, 1974. – Т.1. – С. 75–275.

References

1. Bashavets N. A. (2012), *Teoretyko-metodychni zasady formuvannia kultury zdoroviazberezhennia yak svitohliadnoi oriientsatsii studentiv vyshchych ekonomichnykh navchalnykh zakladiv* [Theoretical and methodical principles of forming a culture of health preservation as a world-view orientation of students of higher economic educational institutions] : dys. ... doktora ped. nauk : 13.00.04, Nataliia Andriivna Bashavets. Odesa.
2. Bobrytska V. I. (2006), *Teoretychni i metodychni osnovy formuvannia zdorovoho sposobu zhyttia u maibutnikh uchyteliv u protsesi vyvchennia pryrodnychych nauk* [Theoretical and methodological foundations of the formation of a healthy lifestyle of future teachers in the process of studying natural sciences] : dys. ... doktora ped. nauk: 13.00.04, Bobrytska Valentyna Ivanivna, Kuiv.
3. Voronin D. Y. (2006), *Formuvannia zdoroviazberihaiuchoi kompetentnosti studentiv vyshchych navchalnykh zakladiv zasobamy fizychnoho vykhovannia* [Formation of the health of the students of higher educational institutions by means of physical education] : dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.07 , Voronin Dmytro Yevhenovych, Kherson, 225 s.
4. Martyniv O. M. (2015), *Formuvannia kultury zdoroviazberezhennia studentiv ekonomichnykh spetsialnostei na zasadakh mizhdystsyplinarnoi intehtatsii* : dys. [Formation of a culture of healthcare of students of economic specialties on the basis of interdisciplinary integration] ... kand. ped. nauk : 13.00.04, Martyniv Oleh Mykhailovych, Ternopil, 274 s.
5. Oksa M. M., Priannikova A. V., Kuchyna L. I. (2001), *Vprovadzhennia idei kozatskoi pedahohiky v suchasni shkoli* [Implementation of the ideas of Cossack pedagogy in the modern school]: monohrafiia, Melitopol.
6. Pestalottsy Y. H. (1961), *Yzbranne ped. soch.* [Selected ped. op]: V 3-kh, M.: Yz-vo APN RSFSR.
7. Ushynskiy K. D. (1974), *Yzbranne ped. soch.* [Selected ped. op]: V 2-kh t., M.: Pedahohyka.

УДК 81`42=111

TOWARDS THE STRUCTURE OF POLITICAL SPEECHES

Morska Lilia

СТРУКТУРА ПОЛІТИЧНИХ ДОПОВІДЕЙ

Морська Л. І.

The political discourse influences the audience not only with the help of linguistic and stylistic means, but also with psychological ones. Various researchers point out these methods within the context of different theories. H. Khazagerov states that psychological influence methods should be pointed out within the structural division of a speech into the logos (deduction, induction, definition), the pathos (threat, promise) and the ethos (approval, denial). O. Bahrii defines methods of psychological influence on the recipient's consciousness within the suggestive context: identification and personality, simulated dialogue, using archetypes and providing positive and negative examples. M. Sirivlja thinks that psychological means of the political discourse should be analyzed on the basis of A. Maslow's hierarchy of needs. In accordance with it, speakers try to influence people's physiological needs, safety needs, belongingness and love needs, esteem needs as well as self-actualization needs. In addition, the role of jokes as a means of influence in political discourse should not be underestimated. Humor is a means of creating favourable psychological atmosphere, easing tension, humiliating an opponent, demonstration of superiority over other